
Ekonomske zakonitosti regionalne urbanizacije: Med začetki regionalnega planiranja in sodobnostjo

Author(s): Marjan TEPINA

Source: *Urbani Izziv*, No. 15, REGIONALNO PLANIRANJE (april 1991 / April 1991), pp. 47-54

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

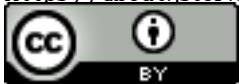
Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44179817>

Accessed: 02-10-2018 13:28 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Marjan TEPINA

Ekonomске zakonitosti regionalne urbanizacije

Med začetki regionalnega planiranja in sodobnostjo

Razvojne strategije, kot so infrastrukturni sistemi in urbanizacija, regija in somestje, mesto in sosodstvo, imajo poleg interpretacij, ki si jih več ali manj narekuje vsak politični sistem, svoje spontane ali, recimo, "naravne" zakonitosti razvoja. Ker so te kategorije sestavine civilizacije, je poseganje vanje hkrati poseganje v njene spontane tokove. Zato je snovanje in uveljavljanje ustreznih oblik družbene organiziranosti kot nosilcev razvoja in napredka odgovorna in tvegana stvar, saj lahko tako dušijo kot pospešujejo glavni razvojni tok civilizacije.

Oblike družbene organiziranosti, ki jih je uporabljala povojna jugoslovanska država, po svojih imenih niso bile drugačne od tistih, ki so se bolj ali manj uveljavile po vsem civiliziranem svetu, razen takrat, ko se jim je vsiljeval ideološki vidik socializma. Tudi metode družbenega upravljanja so bile bolj ali manj iste: politično prepričevanje, oblast, zakonodaja, javna uprava in lokalna samouprava.

Seveda pa se je zamenjal politični subjekt, ki je te metode uporabljal.

Družbeno in prostorsko planiranje

Le planiranje je bilo novo. V prepričanju, da nobena spontanost ne more premagati staro in zgraditi novo, socialistično, si je politični subjekt ustanovil sistem planiranja, to je najprej gospodarskega, potem pa vsega družbenega razvoja po vnaprej zamišljenem načrtu. Pri tem se je bolj opiral na izkušnje sovjetske države kot pa na izvirno teorijo znanstvenega socializma. Jugoslovanski sistem planiranja

je v svojem štiridesetletnem razvoju sicer metodološko napredoval, a svojega etatičnega značaja se kljub atributom "družbeno" in "samoupravno" ni znebil, nasprotno, na vrhuncu svojega razvoja se je v razmerah splošne demokratizacije znašel v enaki krizi kot politični sistem sam.

Nikoli dorečena metodologija družbenega in samoupravnega planiranja prostorskemu ali regionalnemu planiranju in urbanizmu ni priznavala samostojnosti, marveč je tudi zanj uporabljala splošno definicijo, namreč da sta tudi onadva "samoupravni družbeni in ekonomski odnos". Ta metodologija je zanemarila resnico, da imajo prostorski in regionalni razvoj, urbanizem in načrtovanje naselij svoje objektivno izmerljive ekološke, ekonomske in tehnološke razvojne konstante, neodvisne od anahronizmov neizmerljivih družbenih, kaj šele političnih odnosov. Sklicevanje na te konstante so politiki često ocenjevali kot tehnokratizem.

V obravnavanju regije kot zaokrožene in v sebi komplementarne prostorske enote in kot predmeta planiranja so bili strokovnjaki vseskozi precej osamljeni. Ker razen v obdobju obstaja okrajev in oblasti regije niso imele svojih upravnih subjektov, so bile prav zato za politiko manj zanimive, ali samo v primerjavi njihove gospodarske (ne)razvitosti in v politiki odpravljanja teh razlik. Toda sama metodologija ugotavljanja gospodarske in socialne (ne)razvitosti je bila za razvojno načrtovanje premalo, najmanj pa takrat, ko prostorsko območje ni imelo svojega upravnega subjekta. Za komplementarnost razvoja je manjkal prostorski vidik razvoja. Temu pa se ni bilo mogoče izogniti

vsaj tam in takrat, ko so ozemlja ene ali več občin imela značaj gravitacijskega območja ustreznega epicentra urbanizacije.

V Sloveniji je tako stanje stvari prevladovalo.

Kljub temu prostorsko in regionalno planiranje ni bilo institucionalizirano tako kot družbeno planiranje v celoti. Pod vplivom priporočil in zahtev prostorskih planerjev in urbanistov je v zadnjem desetletju svojega razvoja sicer dobilo svoje mesto v metodologiji in dokumentaciji planiranja, a integracija v razvojno planiranje to ni bila. "Prostorski deli" družbenih planov so bili prej ko slej bolj faktografija in dokumentacija, v najboljšem primeru priporočila, ki niso nikogar dovolj obvezovala. Še več! Političarsko vplivanje na investicijsko politiko je bilo skoraj vedno močnejše, kot so bili "prostorski deli" zakonjenih družbenih planov kot podlaga za investicijsko odločanje.

Toda napredek je bil že v sami navzočnosti prostorske dokumentacije v družbenih planih.

Iz urbanizma v prostorsko planiranje

Vpliv metodologije raziskovanja in planiranja na samodejnost urbanizacije ni bil kdovekaj velik, saj so bili gospodarski interesi in monodisciplinarna prodornost lociranja infrastrukture, energetike in industrije vedno močnejši kot pa prepričevalnost prostorskega planiranja in urbanizma. Spremembe v tokovih urbanizacije, spontane ali načrtovane, so imele svoja gibalna v gospodarskem sistemu, predvsem v delitvi narodnega dohodka, še bolj pa v sami taktiki gospodarskega razvoja, ki si je podrejela specifične, med njimi ekološke zahteve regionalnega razvoja in urbanizacije.

Sredi tokov pospešene in razširjene urbanizacije urbanizem ni mogel ostati "intra muros". Prvi korak k dohajanju urbanizacije so bila razis-

kovanja in težnje prostorskega urejanja gravitacijskih območij mest, to je območij, v katerih so kot epicentri urbanizacije spodbujala dnevno in občasno dvosmerno migracijo prebivalstva: od zunaj navznoter mest in iz njihove notranjosti navzven. Ne da bi se odrekel svojemu poreklu, je urbanizem razširil svoj interes v ožje gravitacijsko območje mest in v regijo. Ob mestu kot domicilu urbanizma je nastala regija, ob urbanizmu pa multidisciplinarno raziskovanje in planiranje razvoja regij kot sodobnih prostorskih entitet - regionalno planiranje.

Prvo posvetovanje urbanistov Jugoslavije je bilo leta 1951 v Dubrovniku, drugo v Zagrebu leta 1953 in tretje v Ohridu leta 1954. Na četrtem posvetovanju leta 1955 v Banji Ilidži pri Sarajevu so ustanovili Zvezo društev urbanistov Jugoslavije - ZDUJ. Peto posvetovanje je bilo leta 1956 v Portorožu. Takrat so sklenili, da novo ustanovljena zveza pripravi šesto posvetovanje in prvi redni kongres ZDUJ in da bodi tema posvetovanja regionalno prostorsko planiranje. Društvo urbanistov Srbije je ta prvi kongres priredilo 30. in 31. maja 1957 v Arandjelovcu.

Izbrani in zbrani udeleženci posvetovanj in kongresa niso spreminjali svojega strokovnega imena, njihov horizont pa se je širil od leta do leta, nekdanj iz arhitekture v urbanizem, zdaj in poslej pa iz urbanizma v prostorsko urejanje in regionalno planiranje in še naprej - v planiranje prostorskega razvoja republik in pokrajin.

Vsebina razširjene discipline ni ustrezno napredovala v svoji politekonomski komponenti, četudi je prav na posvetovanju prvega kongresa urbanistov v Arandjelovcu tudi v tem smislu dobro začela svoj razvoj in napredek. Administrativni socializem, čeprav samoupravni imenovan, je še naprej zadrževal, tudi na področju regionalne urbanizacije, prodornost in vplivanje objektivnih zakonitosti tako, da se niso mogle razviti in

uveljaviti kot poglavitno, da, odločilno gibalno razvoja.

Pomen razprave na prvem kongresu urbanistov Jugoslavije je v tem, da se ni omejila na ozka strokovna vprašanja regionalnega planiranja, marveč je tožila k temu, da bi tudi na tem področju upoštevala in priznavala ekonomske zakonitosti regionalne urbanizacije, in to tako v teoriji kot v njenih aplikacijah na specifične jugoslovanske razmere.

Metropolizem in politika policentrične urbanizacije

Čeprav se je v jugoslovanskem primeru politika regionalnega razvoja, kolikor je bilo, kazala v institucionalno usklajeni obliki, sta se v njej vseskozi spopadali dve nasprotujoči si težnji: na eni strani zavzeto prizadevanje v prid rasti republiških in pokrajinskih metropol, na drugi strani pa bolj ali manj proklamirana politika policentričnega razvoja in take urbanizacije. To naj bi bila s teorijo tlakovana pot k odpravljanju razlik med razvitimi in nerazvitimi območji, med mestom in vasjo, med mestom in predmestjem. Ta nasprotnost je od samega začetka nihala med prepričevalnostjo politike policentrične urbanizacije in napihovanjem metropol nad njihov ekonomski potencial.

V tem so se politike regionalne urbanizacije republik in pokrajin med seboj bolj malo razlikovale, vse pa so se gibale med dvema skrajnostma: za Srbijo je bilo najbolj značilno napihovanje trikratne metropole - državne, republiške in regionalne -, za Slovenijo pa vendarle dokaj policentrična urbanizacija. Ljubljana je od nekdanje eno besedo rečeno - naravno središče Slovenije, a se tudi v času spodbujane in pospešene urbanizacije ni vdajala metropolizmu, ki bi presežnost njene vloge kot središča urbanega sistema.

Prave politike urbanizacije na ravni večnacionalne države ni moglo biti, na ravni republik in pokrajin pa je pod vplivom politokratske samovolje

subjektov odločanja nihala med policentrično urbanizacijo in metropolizmom. Tako stanje je imelo za narodno gospodarstvo težke posledice: zaradi zalcavosti nesmotrnih investicij, pa tudi zaradi napihovanja izbranih mest, posebno glavnega mesta države, nad njihovo ekonomsko zmogljivost.

Nobena arbitraža, najmanj pa tako ali drugačno planiranje, ni moglo niti tedaj niti pozneje zagotoviti ravnotežja med obema težnjama, saj so vsako podpirale tu in tam tudi nacionalistične, vsekakor pa politokratske težnje odločujočih oblastnih struktur. Uspešen arbiter bi bile lahko le objektivne ekonomske zakonitosti, ki jih je kmalu po vojni začel priporočati Boris Kidrič, a so jim blokade birokratske samovolje trajno in vztrajno jemale njihovo "naravno" moč.

Objektivne ekonomske zakonitosti urbanizacije

V takih razmerah je bila razprava o objektivnih ekonomskih zakonitostih regionalne urbanizacije na prvem kongresu ZDUJ precejšnja izjema, zato pa je bila toliko bolj trajno pomembna.

Vnaprej so pripravili svoje referate Nikola Dobrovič, Franjo Gašparovič, Branko Petrovič in Stanko Žuljič. Osrednja misel uvodnega referata (Marjan Tepina) je bila, da je treba - tako kot razvojni teoriji in politiki nasploh - tudi regionalni urbanizaciji priznavati objektivne ekonomske zakonitosti in njihovo kinetično moč spodbujati v teoriji in politiki, v metodah planiranja in v praksi. Referent si je prizadeval odgovoriti na vprašanje: "Kakšne in katere so metode, ki bi lahko zagotovile ravnotežje v procesu industrializacije in njo spremljajoče urbanizacije? Ali lahko metode priznavanja pozitivnega dejstva objektivnih ekonomskih zakonitosti povedejo do avtomatske sinhronizacije obeh procesov in do kod? Kakšne in katere administrativne metode, se pravi metode subjektivne narave, med katere je treba šteti tudi planiranje, lahko največ prispevajo k vzpostavljanju bolj

skladnih odnosov v urbanizaciji in regionalnem razvoju?" "Odgovor na tako postavljeno vprašanje se naslanja na zakonitost, da so večja koncentracija prebivalstva v mestih, se pravi takrat in tam, kjer je kvantiteta naselja prerasla v kvaliteto mesta, da so večji stroški življenja in večja produktivnost v mestih v medsebojni interaktivni odvisnosti in da se mora v pogojih sproščenih gibanj ekonomskih zakonitosti vsaka neskladnost v teh odnosih pokazati kot spodbuda za večjo produktivnost in gospodarski napredek nasploh."

Regionalno planiranje kot regija sama sta bili takrat še precej nedorečeni kategoriji. Najbolj zgovorno potrjujejo tako ugotovitev definicije in razlage, ki so jih zanj uporabljali referenti Gašparović, Petrović in Žunjić.

Regijo lahko definiramo kot enoto zemeljske površine, ki se razlikuje od večine drugih območij po tem, da ima določene samosvoje značilnosti: regija ima fizično, ekonomsko in socialno homogenost; regija se definira kot homogena družbena skupnost z lastno prostorsko strukturo; regija je geografska združitev ljudskih prostorskih odnosov: geografske, ekonomske in socialne karakteristike regije kot dela določenega administrativnega mozaika vodijo do vsebinsko in funkcionalno logične celote, ki lahko plansko upravlja s svojim razvojem.

"Prostorsko planiranje regij je dejavnost, ki ima nalogo, da razvojne možnosti in težnje, utrjene v planih državne uprave, gospodarskih in drugih organizacij, zaobseže, uskladi in veže na določeni prostor, v katerem in na katerem se te razvojne težnje in posegi lahko uresničijo." "Prostorsko planiranje izhaja iz predpostavke, da je treba s sistemskimi in smotrnimi metodami priti do pravičnega odnosa človeka, družbe in prostora." In tako naprej skozi tak in podoben verbalizem. (Regionalno prostorno planiranje, Društvo urbanistov Srbije, Beograd 1957.)

Ekonomske zakonitosti in socialna politika

Na drugi strani so težnje k uvajanju objektivnih ekonomskih zakonitosti dobile svoje konkretne oblike v iskanju ustreznih odnosov na področju stanovanjskega in komunalnega gospodarstva, njihovih lastnih ekonomskih zakonitosti. Zaradi pritiska uravnilovke socialne politike se stanovanjsko in komunalno gospodarstvo ni uspelo izenačiti z ekonomiko ostalega gospodarstva, ki v tem pogledu dolgo ni bilo kdovekaj boljše. Temu je bolj ali manj botrovala tradicija, ki je stanovanjski in komunalni sektor obravnavalo kot prakomunalno ali parastatalno kategorijo, a tudi zato, ker jo je podpirala socialna politika, da bi se izognila socialnim vznemirjenjem.

Politika objektivnih ekonomskih zakonitosti urbanizacije se začne - če jih le hoče upoštevati - pri stanovanju in se končuje ali bolje rečeno izteka v urbanizaciji kot nosilki razmerij med mestom in in deželo. Ob tem je upravičeno najprej podvomiti, kako naj taista politika sproščanja ekonomskih zakonitosti, ki so dolgo kopale nasprotja med mestom in vasjo, naenkrat odpravljajo te razlike. In vendar je res, da na višji ravni urbanizacije ne njena politika, marveč njena spontanost sama odpravlja ta nasprotja.

Toda tako spoznanje je bilo tuje z birokratizmom prepojenemu planskemu gospodarstvu, za katerega je bil prvi zakon samoupravna dogovornost, ne pa spontanost tržnega gospodarstva. V resnici so se nerazvita območja mnogo hitreje in bolje dvigala iz zaostalosti pod vplivom neoviranega gibanja kapitala, ki teži v območja cenejše reprodukcije delovne sile, kot pa s pomočjo socialne politike. Seveda je bila takrat taka logika močno heretična, saj je posegla tako v uradno teorijo o nasprotjih razredne družbe kot v politiko socialne uravnilovke, ki je daleč nezaodstno priznavala razlike, ki izvirajo iz različnih ravni produktivnosti dela. (Ad hoc: Tekstilno industrijo v Kranju in mesto Kranj kot industrijsko središče

je razvil češki kapital, ki ni prišel tja iz dobrodelnih namenov, marveč zaradi pridobitnejših interesov, Kosovo pa je kljub štiridesetletni gospodarski "pomoči" še vedno nerazvito.)

Urbanizacija, ki se sama sebe veseli, in mesto, ki se veseli svoje rasti, sami pa nimata zadostne akumulacije za svoje zadovoljstvo, morata črpati akumulacijo ali iz "skupnosti" nad njima ali okrog njiju in z njo vzdrževati svoj urbani standard, v tem pa tudi za prišleke z dežele, katerih izobrazba in produktivnost ne zadoščata za življenje v mestu. In na drugi strani: če bi imelo prebivanje v mestu ekonomsko vrednost in ceno, bi vanj prihajali le ljudje, ki s svojo produktivnostjo lahko to ceno plačajo, podeželje pa se ne bi praznilo in si širilo neobdelanega zemljišča takrat, ko mu prihaja naproti kapital s svojimi vlaganji in se njegovi lastni interesi združujejo z interesi življa nerazvitih območij.

Bolj kot na strokovnem posvetovanju, a vzporedno z njim, so lahko taka teoretična in razvojna izhodišča dobila svojo razlago in potrdilo v okviru odbora za perspektivni družbeni plan Zveznega izvršnega sveta, v njegovi komisiji, ki je svoja priporočila povedala pod naslovom Urbanizacija in samofinanciranje v komunalnem življenju. Komisijo je vodil politik Milentije Popović, v njej pa so bili ekonomist Pavle Ivković-Ivandekić, gradbeni inženir Mirko Nenadović, ekonomist Dušan Štefanović in arhitekt Marjan Tepina.

Za tisti čas so bila priporočila Popovićeve komisije dokaj smela, zato pa ocenjena kot preuranjena, a ne kot ekonomsko neprepričljiva in neperspektivna. Za tako oceno bi bili uresničljivi šele tedaj, ko bi se prenehale tedanje velike socialne razlike, ne samo med ljudmi, marveč tudi med razvitimi in nerazvitimi republikami. Tudi na tem področju so socialni interesi političnega miru zahtevali svoje, a ne v korist stabilnosti in napredka narodnega gospodarstva.

Popovićeve komisija je opirala svoja

priporočila in predloge na nekaj temeljnih izhodišč ekonomske logike:

Tudi stanovanjski in komunalni standard je treba obravnavati kot element nagrajevanja po delu, zato mora biti stanarina funkcija vrednosti stanovanja, ne pa povprečnega dohodka stanovalcev.

Prebivanju v mestu je treba priznati objektivno ekonomsko vrednost in ceno, od mestnega prebivalca pa tako produktivnost, da bo zmožen plačevati to ceno.

Stanovanjsko hišo ali njih skupino je treba obravnavati kot samostojen gospodarski subjekt in objekt, ki naj sam sebe reproducira.

Tako objektivizirana cena prebivanja v mestu bi opravljal selekcijo med potencialnimi aspiranti na prebivanje v mestu s tem, da bi njegovo ceno vzdržali le prišleki ustrezne produktivnosti ali pripravljenosti zanjo, druge pa bi zadrževala na zemlji, izpostavljeni praznenju. (ZIS, odbor za perspektivni družbeni plan: Urbanizacija i samofinanciranje u komunalnom životu, Beograd, maj 1957.)

Rezultati dela Popovićeve komisije niso prenehali biti aktualni, saj je v vodilnih političnih strukturah še naprej prevladovalo nasprotno, predvsem socialnopolitično obravnavanje urbanizacije, ki je - z izjemo Slovenije - zapostavljalo policentrično urbanizacijo in gojilo metropolizem, a še to bolj kvantiteto kot pa kvaliteto. V tem je kajpak glavno mesto države, trojne metropole - državne, republiške in regijske -, ki je nekaj časa gojilo celo vizijo metropole balkanske socialistične federacije.

Skupščine razpravljajo o pro-storskem razvoju in urbanizaciji

Leta 1964 je probleme urbanizacije obravnavala letna skupščina Stalne konference mest v Ljubljani. Kljub uvodnemu priporočilu, da naj se razprave ne bi omejile na same

strokovne problematike, ampak naj bi obravnavale tudi družbenoekonomska in družbenopolitična vprašanja urbanizacije, so se zadrževale predvsem pri vprašanih urbanističnega planiranja in mestne uprave. (Problemi urbanizacije v Jugoslaviji, Stalna konferencija gradova Jugoslavije, Beograd, november 1964.)

Potem ko so problematiko urbanizacije in prostorskega planiranja v letih 1965 in 1966 obravnavale skupščine Slovenije, Srbije in Hrvaške, je to problematiko leta 1969 obravnavala tudi zvezna skupščina. Gradivo Temelji politike urbanizacije in prostorske ureditve je razčlenjevalo problematiko pod naslovi: Izgradnja naselij in mest, Prostorska ureditev, Urbanistično in prostorsko planiranje, Zakonodajna dejavnost, Sredstva za gradnjo in Urbanistični organi in ustanove. Gradivo so pripravili: Aleksandar Djordjević, Tarik Karavdić, Branko Krstić, Vladimir Mušič, Dimitrije Perišić, Zvonko Petrinović, Rajko Rajić in Marko Šlajmer. (Temelji politike urbanizacije in prostorske ureditve, teze, Dopisna delavska univerza v Ljubljani, 1969).

Napačno bi bilo misliti, da bi se vloga regionalnega planiranja po sprostitvi ekonomskih zakonitosti urbanizacije zmanjšala ali celo postala nepotrebna. Nasprotno! Regionalno planiranje se v takem stanju stvari vrača v svojo identiteto: kot čuvar komplementarnosti prostorskega, gospodarskega in družbenega razvoja regionalnih entitet in kot korektor vedno možnih negativnih pojavov in posledic stihijskega delovanja ekonomskih zakonitosti. Regionalno planiranje poslej ni več "družbeno" planiranje kot "dogovarjanje" o razpolaganju z naravnimi viri in posegih v zemljo in prostor, marveč postane sistem norm in standardov, po katerih se to dela. Regionalni načrti postanejo konstanten kriterij za preverjanje investicijskih pobud. Razvojni načrt regije postane v širši prostor odprt načrt usmerjanja naravne in družbene reprodukcije v viziji njune komplementarne prihodnosti.

Planiranje v ustavnem sistemu, regija zunaj njega

Ustava SFRJ iz leta 1974 ne omenja prostorskega planiranja, pač pa namenja 87 člen varstvu okolja kot pravici in dolžnosti delavcev in državljanov ter njihovih skupnosti. Takemu ustavnemu načelu pa ustava SRS istega leta dodaja v svojem 104. členu, da "družbenopolitične skupnosti določajo s prostorskimi plani politiko urbanizacije, prostorskega planiranja in varstva okolja."

Ustavni sistem SFRJ je prostorsko planiranje v celoti prepustil republikam in pokrajinam. Le glavno mesto Beograd je ne glede na deklarirano dogovornost in samoupravnost planiranja vseskozi uživalo pozornost in podporo zvezne države. Pozneje so si nekatere metropole drugih republik (Sarajevo, Zagreb) pomagale z velikimi mednarodnimi športnimi prireditvami in s finančno navezo mestorepublika-federacija.

Po sprejetju zvezne in republiških ustav in po svoji "brionski" diskusiji leta 1975, ki je veljala za najbolj ortodoksno razlago jugoslovanskega sistema planiranja, je Edvard Kardelj dne 21. junija 1977 sprejel delegacijo ZDUJ in ji povedal, "da mora biti prostorsko planiranje avtonomna dejavnost, vendar v sklopu družbenega planiranja". (Avtoriziran zapis o obisku.) S tem je, čeprav ni hotel, avtoritativno potrdil nezdržljivost družbenega in prostorskega planiranja. Družbeno planiranje je bilo v bistvu administrativna metoda, ki je utesnjevala spontanost razvoja v dogovore in sporazume enostransko izbranih subjektov odločanja in v trde, največ petletne roke. Nasprotno pa prostorsko planiranje določa, neodvisno od tehno-kratske samovolje, marveč na osnovi znanstvenih spoznanj, tiste trajne determinante razvoja, ki jih narekujejo zakonitosti razmerij med naravo in družbo in so kriterij za odločanje v enostavni in razširjeni reprodukciji.

Potem ko je splošna kriza osemdesetih let terjala in povzročila velike

spremembe v političnem življenju Slovenije, je narekovala tudi redefinicijo tistih sistemskih in razvojnih kategorij, ki so pred štirimi desetletji obetale socialistično prihodnost republike. Subjekti političnega, družbenega in gospodarskega razvoja so se znova, a nič bolj pripravljeni kot prej, znašli pred dilemo strateškega pomena: koliko se zaupati spontanosti razvoja civilizacije in koliko to spontanost priznavati in jo usmerjati tako, da ne bi zahajala v stihijo in stran od izbranih razvojnih ciljev.

Pred tako dilemo se je znašlo tudi planiranje nasploh in prostorsko planiranje in urbanizem še posebej zlasti potem, ko je pluralizem vodilne politične strukture opustil planiranje kot preseženo konstituanto zastarelega političnega sistema. S tem je s porodno vodo zavrzel tudi otroka, ničesar pa ni ponudil kot boljše opcijo razvojne politike. Prej je družbeno planiranje vendarle metodološko združevalo štiri temeljne komponente razvoja, ekonomsko, socialno, tehnološko in ekološko - čeprav kot družbeni ali samoupravni dogovor ni izpolnilo svojih obetov.

Že prej, še bolj pa, poslej postane sproščanje tržnega mehanizma kot gibal napredka glavno vodilo gospodarske politike, socialna politika prej ko slej goji zakon enakih svoboščin in pravic državljanov, tehnološka pa si spričo vse večje gospodarske integracije z Evropo sama utira pot. Ekologija postane nepogrešljiva komponenta interdisciplinarnosti prostorskega planiranja in urbanizma.

Za vsako od teh štirih razvojnih komponent bi bilo nekoristno, če bi se zapirala pred lastno spontanostjo. Le prostorska komponenta razvoja se ne sme brez družbene kontrole vdajati razvojnim spontanostim, saj lahko vedno prizadenejo največje, a stalno ogroženo bogastvo Slovenije: njene naravne vire in njihovo potencialno komplementarnost.

Ker je družbeno planiranje vseskozi podcenjevalo vplivnost prostorske in

ekološke komponente razvoja ali jo je obravnavalo ne sistemološko in konstruktivno, marveč bolj deklarativno in omejevalno, zato pa malo uspešno, lahko še vedno prihaja do nepopravljivih posegov v prostorske sisteme in do grozečih pojavov ekološke krize. Pluralistični politični subjekt je opustil ne le vsako opcijo razvojne politike, marveč planiranje nasploh in prostorsko v njem, a se je - iz povsem politično - špekulativnih razlogov - naklonil regionalizmu.

Nova ustava brez razvojne politike

V razpravah o osnutku nove ustave v letih 1990 in 1991 sta se srečali dve izhodišči za institucionalizacijo regionalizma: z ene strani zagovarjajo politiki ustanovitev upravnih enot med republiko in občinami kot protiutež republiškem centralizmu, z druge strani pa taisto podpirajo prostorski planerji in urbanisti z znanim argumentom, da je regija osrednja kategorija prostorskega planiranja.

Toda kljub prepričevalnosti obeh priporočil je gravitacijsko območje epicentrov urbanizacije kot prostor regionalne urbanizacije enako pomembna kategorija, toliko bolj, ker se prej ko slej identificira s prejšnjo in se z njo združuje v procesu dvosmerne urbanizacije, v kateri spontano izginjajo razlike med mestom in vasjo.

Tisto, kar mora posebno zanimati prostorsko planiranje in urbanizem, so težnje in predlogi za drugačno upravno-teritorialno delitev republike, ki naj bi bolj ustrezala demokratizmu reformiranega političnega sistema. V razpravi o lokalni samoupravi v osnutku nove ustave so najbolj glasni predlogi za povečanje števila občin in za ustanovitev novega upravno-političnega telesa med njimi in republiko, ki naj bi brzdal njen centralizem.

Spričo geoekonomskega značilnosti prostorskega in ekološkega sistema Slovenije ne sme nobena njena delitev izpustiti z vidika komplementarnosti zemlje in prostora kot dela njene

nacionalne identitete, ki navsezadnje ne presega regije evropskega merila. Metodologija prostorskega planiranja mora povzeti skupno induktivno in deduktivno pot: iz krajevnih skupnosti in občin navzgor v prostorski sistem republike in od tod navzdol do njegovih najmanjših, a ekološko značilnih delov.

Zaradi politične in geoekonomske identitete Slovenije ostane prostor-

skemu planiranju na ravni (kon)federacije samo medrepubliško in meddržavno sporazumevanje o resnično nedeljivih velikih naravnih in tehnoloških sistemih. Spričo procesa osamosvajanja republik, hkrati pa odpiranja v široki svet je pričakovati, da bo prej ko slej prišlo do novih oblik mednarodnega sodelovanja tudi na področju prostorskega planiranja in urbanizma.

dr. Marjan Tepina, dipl. inž. arh., Ljubljana.